CZU: 94:355.48.355.097(37-22) https://doi.org/10.59295/lrr2024.04

De la Dunăre în Syria și din nou acasă. Trei cazuri de soldați originari din mediul rural al Moesiei Inferior

Lucrețiu MIHAILESCU-BÎRLIBA
UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA" DIN IAȘI
0000-0002-8479-4666

From the Danube to Syria and back home again. Three cases of soldiers from rural areas of Moesia Inferior. The author tackles the problem of some soldiers recruited from the rural milieu of Moesia Inferior, analyzing the circumstances of their enlistment and the reasons for their home return.

Keywords: Moesia Inferior, Roman army, rural milieu, Syria.

Am abordat în două rânduri problema militarilor recrutați din mediul rural al provinciei Moesia Inferior: 1) atunci când am analizat situația a patru militari originari din sate localizate în teritoriile cetăților Nicopolis ad Istrum și Novae, militari care s-au întors acasă după terminarea serviciului; 2) atunci când am realizat un studiu preliminar asupra acestei probleme, fără a intra în multe detalii și fără a discuta toate izvoarele aflate la dispoziție. Militarii vizați în acest studiu erau, în mod cert, mult mai numeroși decât exemplele analizate. Am explicat că unul din motivele pentru care nu întreprinsesem un alt demers decât cel legat de veterani se datora incertitudinii privind locul de proveniență a diplomelor militare, principala sursă în cadrul acestui demers. Acest lucru este direct legat de traficul de antichități, iar în cazul publicării diplomelor, locul descoperirii lor este rareori menționat. Chiar dacă ele au fost găsite, foarte probabil, pe teritoriile Moesiei Inferior și al Thraciei, este încă greu să facem o distincție netă. Beneficiarii sunt traci și daci. Dacă în ceea ce privește dacii, putem să afirmăm cu o oarecare siguranță că originea lor este din Moesia Inferior, chiar dacă, după 102, Dacia nu poate fi exclusă, acest lucru nu este valabil pentru traci, dacă originea lor nu este atestată. Chiar denumirea de *Bessi*, care au locuit această provincie mai ales începând cu secolul I p. Chr., nu poate constitui un indicator demografic al acestei provincii, deoarece o parte a *Bessi* a continuat să locuiască în Thracia. Totuși, lista soldaților traci și daci este foarte mare. Dacii de la sud de Dunăre au reprezentat o resursă importantă în eea ce privește recrutarea în armata romană, chiar și după războaiele dacice, așa cum au arătat concret în studiul lor D. Dana și F. Matei-Popescu[1]. Chiar dacă în majoritatea diplo-

[1] Dan Dana, Dana, Florian Matei-Popescu. Soldats d'origine dace dans les diplômes militaires. În: *Chiron*. 2009. Nr. 39, p. 238.

melor militare, locul de origine al celor lăsați la vatră nu este menționat, locul de desoperire indică în mod cert că ei sunt indigeni. Am considerat ca sigură originea unor militari, dacă inscripțiile o menționează, sau dacă locul descoperirii indică o posibilă întoarcere acasă.

Diplomele militare pe care le vom analiza vor constitui, dincolo de legăturile familiale și posibilitățile de carieră pe care sursele le vor dezvălui în cazul fiecărui soldat în parte, și dinamica mobilității acestora, în contextul general al mișcărilor de trupe în armata romană.

O diploma datând în 88 pentru *auxiliae* de Syrie atestă un oarecare Gorius Stibi f., *Dacus*, soldat al *cohors Musulamiorum*[2]. Cohorta a făcut parte din armata Syriei, apoi din cea a Lyciei și Pamphiliei[3]. Textul a fost găsit in teritoriul cetății Nicopolis ad Istrum ; soldatul s-a întors, fără îndoială., aproape de locul de origine. El a fost recrutat în jur de 62/63, foarte probabil, cu ocazia campaniei în Orient a lui Gn. Domitius Corbulo.[4].

O altă diplomă militară găsită, probabil, în România sau Bulgaria menționează pe Cardentes, fiul lui Biticenthus, originar dintr-un sat numit Disdiu[5]. Personajul face parte din l'*ala ueterana Gallica*, staționată în Syria în momentul emiterii diplomei din 12 mai 91. Din aceeași unitate este lăsat la vatră în aceeași zi Bruzenus, fiul lui Delsasis, de etnie tracă, dar menționat într-o altă diplomă al cărei loc de descoperire nu se cunoaște[6]. În ceea ce-l privește pe Cardentes, numele ca atare apare în epigrafia Moesiei Inferior, în mediul tracic. Este vorba despre Zia, fiica lui Carcenius, fiul lui Cardentes, evocat într-un epitaph din Karaisen, în mediul rural al cetății Novae[7]. Revenind la textul nostru, după locul descoperirii (România sau Bulgaria), Cardentes pare a veni în locul de origine. Nu știm dacă satul său se afla în Moesia Inferior sau în Thracia, dar prima variantă, având în vedere atestările menționate adineaori, pare mai probabilă.

Al treilea text care ne privește reprezintă o copie a aceleiași *constitutio* și a fost găsit la Gradište, la nord-vest de Shumen, fiind acordată lui Seuthes, soldat al aceleiași alae, *ala ueterana Gallica*[8]. Prima mențiune a unității în Syria este în 54, ea fiind atestată concomitent și în Egipt. Seuthes a fost recrutat cu ocazia războiului iudaic, început în 66.

Cei trei soldați nu sunt singurii originari din Moesia Inferior care au ajuns în Syria, dar despre ei putem afirma cu certitudine că s-au întors în provincia de origine. Trei copii ale diplomei emise în 88 pentru *auxiliae Syriae* atestă alți trei militari de origine tracică, toți trei activând în *ala praetoria singularium*: Gisusetes

---

2 *AE*. 1939, p. 126.
3 *CIL*.XVI. 35; RMD III, p. 151; IV, p. 214 etc.
4 Peter Weiß. Die Auxilien des syrischen Heeres von Domitian bis Antoninus Pius. Eine Zwischenbilanz nech den neuen Militärdiplome. În: *Chiron*. 2006, nr. 36, pp. 257-251, 285.
5 Werner Eck, Andreas Pangerl. Syria unter Domitian und Hadrian. Neue Diplome für die Auxiliartruppen der Provinz. În: *Chiron*. 2006, nr. 36, pp. 215-218.
6 *Ibidem*, pp. 205-214.
7 *ILB*. p. 349.
8 *RMD* I, 5. Vezi și Agnieszka Tomas. *Inter Moesos et Thraces. The Rural Hinterland of Novae in Lower Moesia (1st – 6th Centuries AD)*. Oxford: Archaeopress 2016, p. 171.

Heptasae f.[9], Bithus Soi[--]ae f.[10] și un anonim care poartă etnonimul de *Thrax*[11]. Au fost, cel puțin, două *alae praetoriae*, cea menționată aici purtând și numele de *singularium*[12]. A fost întemeiată probabil de Vespasian. După ce a staționat în Syria între 88 și 91, a fost transferată în Moesia Superior.[13]

Dintre diplomele emise la 91, l-am menționat deja pe Bruzenus Delsasi f., *Thracus*, lăsat la vatră la 12 mai 91, după ce servise în *ala ueterana Gallica*[14], fiind recrutat în 66, la începutul războiului din Iudeea. În același contingent se încadrează un anonim, fiul unui oarecare Genimolus, trac de origine, care activase în *cohors III Thracum Syriaca*. Unitatea a staționat în Syria[15]. O copie a acestui document menționează un alt anonym, fiu al lui Mocazenus, soldat în *cohors I Thracum miliaria*[16]. Cohorta a avut castrul în Syria, apoi în Syria-Palaestina și în Arabia[17]. În Syria a staționat începând cu 88[18].

Și mai târziu au avut loc recrutări din mediul rural al Moesiei Inferior în armata provinciei Syria. Un militar al *ala*-ei *II Pannoniorum*, staționată în Moesia Superior, Ciagitsa Sitae, *Bessus*, este lăsat la vatră în 101[19]. Ala a staționat în Syria[20], apoi în Moesia Superior cu puțin înainte de 93[21]. A participat la războaiele dacice, ulterior fiind dislocată în Dacia[22]. Militarul a fost recrutat în 75-76.

Există chiar și recrutări mai târzii din Moesia Inferior în trupele care ajung în Syria. Fiul unui oarecare Decebalus, soldat în *ala Antiana Gallorum Thracum*, primește *honesta missio* în 151-154, în vreme ce un alt soldat anonim este liberat din *ala VII Phrygum* în 157-158, fiind recrutat, cu siguranță, în războiul întreprins împoriva lui Bar-Kochba în 132-135[23]. Din aceeași unitate au mai fost liberați în 158 Aulutralis Rebocenthi f. și Bringa Bessuei f., *Thrax* de origine.

Revenind la cei trei soldați lăsați la vatră în 88 și 91, care se întorc în mod cert acasă, constatăm că recrutarea lor s-a făcut dintr-o rațiune militară clară: aceea de

---

9 *RMD*. V, p. 329.
10 *RMD*. V, p. 330.
11 *RMD*. V, p. 331.
12 O altă unitate este atestată în Pannonia, sub numele de *ala praetoria c. R.* (CIL XVI, 31), transferată din Germania (*CIL*. XIII 8310).
13 Vezi John Spaul. *Ala2. The Auxiliary Cavalry Units of the Pre-Diocletianic Imperial Roman Army*. Andover: Nectoreca Press, 1994, pp. 187-188, Werner Eck, Andreas Pangerl, Traians Heer in Partherkrieg. Zu einem neuen Diplom aus dem Jahr 115. În : *Chiron*. 2005, nr. 35, pp. 56-58 ; Idem. *Syria unter Domitian und Hadrian*… (nota 5), pp. 219-221; Peter Weiß. *Die Auxilien*… (nota 4), pp. 262-264 și mai ales Matei-Popescu, Ovidiu Țentea. *Auxiliae Moesiae Superioris*. Cluj-Napoca: Mega, 2018, pp. 27-28.
14 Werner Eck, Andreas Pangerl. *Syria unter Domitian und Hadrian*… (nota 5), pp. 206-214.
15 *CIL* XVI 35; *RGZM* 6 etc.
16 Wener Eck, Andreas Pangerl. *Syria unter Domitian und Hadrian*…, (nota 5), pp. 219-221.
17 Voir John Spaul. *Cohors2. The Evidence for and a Short History of the Auxiliary Infantry Units of the Imperial Roman Army*. Oxford: Archaeopress, 2000, pp. 353-354, 359-360, cu bibliografie.
18 *CIL* XVI 35; *RMD* I, 4.
19 Wener Eck, Andreas Pangerl. Moesia und seine Truppen. Neue Diplome für Moesia und Moesia Superior. În: *Chiron*. 2008. Nr. 38, pp. 329-330.
20 *CIL* XVI 35.
21 *CIL* XVI 39, 46, 54; *RMD* III, 143; V, 335 etc. Voir aussi Florian Matei-Popescu, Ovidiu Țentea. *Auxiliae Moesiae Superioris*… (nota 13), pp. 24-27.
22 *CIL* XVI 163; *RMD* I, 21-22; III, 148; IV, 226, 233 etc. vezi și Radu Ardevan. The Ala II Pannoniorum in Dacia. În: *Apulum* 44, 2007, pp. 139-155; Idem. Die kulturelle Entwicklung in zwei Militärsiedlungen Norddakiens, Gherla und Ilișua. Ein vergleichender Überblick. În: Dilyana Boteva-Boyanova, Lucrețiu Mihailescu-Bîrliba, Octavian Bounegru (eds.). *Pax Romana. Kulturaustausch und Wirtschaftsbeziehungen in den Donauprovinzen des römischen Kaiserreichs. Akten der Tagung in Varna und Tulcea 1.–7. September 2008*, Kaiserslautern: Parthenon Verlag, 2012, pp. 23-32.
23 *RMD* V, p. 421.

a suplimenta efectivul trupelor în două războaie, nu întâmplător din aceste regiuni, cunoscute pentru capacitatea combativă a locuitorilor ei. În cazul lui Gorius Stibi f., dac de la sud de Dunăre, recrutarea a avut loc cu ocazia campaniei lui Gn. Domitius Corbulo (62-63) împotriva parților, campanie care a ajuns chiar pe Eufrat. În cazurile lui Cardentes și Seuthes, ei au fost încorporați în 66, atunci când a început războiul iudaic. Werner Eck și Andreas Pangerl cred că soldații lăsați la vatră în aceste regiuni în intervalul 86-90 au fost recrutați toți în 61, pentru că în Syria serviciul durează uneori mai mult de 5 ani. Consider totuși că evenimentele istorice care sunt legate de 25/26 ani de armată reprezintă niște indicatori mai credibili în cazul soldaților despre care am vorbit.

Lungile distanțe (și mai ales decizia întoarcerii acasă) pot părea surprinzătoare, dar dispunem de destule exemple care ne demonstrează că distanțele nu mai reprezintă la acea vreme o problemă pentru armata romană. Astfel, pentru a ne rezuma la exemplul Moesiei Inferior, cunoaștem exemple de soldați care s-au întors acasă după terminarea serviciului din Germania, Roma sau din Mauretanii. Deciziile de a se întoarce acasă sunt, fără îndoială, personale, precum și acelea de a rămâne în provinciile în care serviciul a fost efectuat. În primul dintre cazuri, acestea sunt legate de o oarecare inadaptare la mediu, la limbă, la obiceiuri, la religie, precum și la absența unei familii formate pe durata serviciului sau existența familiei în provincia de origine.

Cazurile celor trei soldați care se întorc acasă după 25 ani și după ce au fost în Syria reprezintă exemple ale mobilității populației în epoca Principatului (cu precădere a militarilor) și – de ce nu? – un model de atașament față de ținuturile natale.